

พุทธจิตวิทยา: ความรับผิดชอบต่อสังคม BUDDHIST PSYCHOLOGY: SOCIAL RESPONSIBILITY

ทิพย์ ชันแก้ว¹, พระมหาพจน์ สุวโจ², รุ่งสุริยา หอมวัน³
Thip Khankaw¹, Phramahaphoc Suvaco², Rungsuriya Homwan³
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์¹⁻³
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Buriram Buddhist College
E-mail: teentip@hotmail.com

ได้รับบทความ: 4 เมษายน 2564; แก้ไขบทความ: 8 มิถุนายน 2564; ตอรับตีพิมพ์: 11 มิถุนายน 2564

บทคัดย่อ

การรับผิดชอบต่อสังคมเป็นแนวคิดที่มีหลักการและเป้าหมายตามหลักสากลและตามแนวพระพุทธศาสนาคล้ายกันเน้นประโยชน์ส่วนรวม (อุภยัตถะ) โดยเฉพาะสมัยพุทธกาลมีการดำเนินธุรกิจ ค้าขายที่เน้นส่วนเกินเพื่อสังคม แต่วิธีการที่เป็นลักษณะรูปแบบกระบวนการและกิจกรรมระหว่างสมัยพุทธกาลและปัจจุบันทั่วไปแตกต่างกัน ทั้งนี้การเปลี่ยนแปลงทางบริบทสังคมมีส่วนอย่างมากต่อการทำซีเอสอาร์ในปัจจุบัน เพราะเน้นประโยชน์สุขส่วนรวมแก่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ในทำนองเดียวกับแนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคมตามแนวพระพุทธศาสนาที่สำคัญเน้นการพึ่งพาอาศัยกัน (ปฏิจจสมุปบาท) ซีเอสอาร์มีทัศนคติ (ทิวทัศน์) ที่เป็นบวก (สัมมาทิวทัศน์) เป็นฐานมองผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกคนอย่างเป็นเสมือนมนุษย์ผู้ที่ต้องการสุข เกลียดทุกข์ และปฏิบัติตามข้อตกลงร่วมกันตามหลักแห่งสิทธิมนุษยชนและการปฏิบัติต่อแรงงานอย่างเป็นธรรมโปร่งใส ไม่ทุจริต แต่ประเด็นแตกต่างพระพุทธศาสนา มองกว้างไปจนถึงสิทธิสัตว์ด้วย การเว้นมิฉฉาฉฉา 5 ประการ ข้อการเว้นค้าขายสัตว์สำหรับฆ่า และนอกจากนี้ซีเอสอาร์ตามแนวพระพุทธศาสนาทำได้ 3 สถานการณ์ คือ 1) เมื่อผู้อื่นปกติ 2) เมื่อผู้อื่นประสบความทุกข์ยากลำบาก และ 3) เมื่อผู้อื่นประสบสุขความสำเร็จ ด้วยช่องทางทั้ง 4 คือ 1) ด้วยกำลังทรัพย์หรือทุนกำลังความรู้ 2) กำลังเร็วแรง 3) ด้วยกำลัง (พลัง) สื่อสาร 4) ด้วยกำลังใจการร่วมเผชิญและแก้ปัญหา (สังคหวัตถุ) นำไปสู่สังคมเป็นสุข และบริษัทก็อยู่ได้อย่างมีความสุขเช่นกัน ด้วยหลักการพึ่งพาอาศัยกันผ่านการดำเนินธุรกิจที่รับผิดชอบต่อสังคม ธุรกิจมีเสรีภาพที่มาพร้อมกับเจตนาที่รับผิดชอบต่อทั้ง 3 กาลคือก่อนทำ กำลังทำ และทำเสร็จแล้ว

คำสำคัญ: พุทธจิตวิทยา, ความรับผิดชอบต่อ

Abstract

This thematic paper focuses on studying the concept and the process of corporate social responsibility according to the general and Buddhist perspective especially integrative Buddhist views in present societies. This is a qualitative paper focusing on the documents. This paper revealed that it is the Corporate Social Responsibility (CSR) which is the concept with its principles and objectives according to the general and Buddhist perspective is similar and focuses on mutual or social benefits especially in the Buddha's time and the CSR emphasizes a surplus on societies, while their approach and process pattern including the activity between the time of the Buddha and the present one are distinct, because the social change has played an important part in the present CSR. All in all, the CSR focuses on mutual benefit to the stakeholders in the near societies i.e. the surrounding community, the environment, the customers and in the far societies i.e. the public and the competitive, so the CSR has right attitude as its base i.e. all want happiness, and all hate suffering and also they should comply to mutual agreement on human rights and transparency. The slight difference that Buddhism includes the animal rights included the abstinence from killing according to the right living i.e. wrong trades. The Buddhist CSR implements its CSR at 3 situations i.e. 1. when others are in normal conditions 2. when others are in difficulties and 3. when others are happy and successful. With doing the full pattern CSR, the CSR can be implemented through 4 channels i.e. the power of property or budget and knowledge, the power of communication, the power of energy or strength and the equitable acts called Sanghahavatthu. This brings about happy societies as whole

Keywords: Buddhist psychology, Responsibility

บทนำ

กระแสแนวคิดเรื่องความรับผิดชอบต่อสังคม (CSR) เริ่มเป็นรูปเป็นร่างมากยิ่งขึ้น นับตั้งแต่การประชุมระดับโลก (Earth Summit) ครั้งแรกที่กรุงริโอเดจาเนโร ในปี ค.ศ. 1992 ทำให้ประเทศต่างๆ ทั่วโลกต่างเริ่มต้นตัวกับทิศทางใหม่ของการพัฒนาที่เรียกว่า การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) นอกจากการให้ความสนใจความเจริญเติบโตด้านเศรษฐกิจแล้ว ยังต้องใส่ใจในด้านอื่นๆ โดยเฉพาะเรื่องสิ่งแวดล้อมและในประเด็นปัญหาต่างๆ ทางด้านสังคมด้วย และ

เริ่มมีข้อเรียกร้องมากกดดันและร้องขอองค์กรภาคธุรกิจให้คำนึงถึงปัญหาสังคมและปัญหาสิ่งแวดล้อม ด้วยเช่นกัน ไม่ใช่ทำแต่กำไร เรียกว่า “ความรับผิดชอบต่อสังคมของธุรกิจ (Corporate Citizenship) หรือ (Responsible Corporate Citizenship) หรือ Corporate Social Responsibility) เรียกกันย่อๆ ว่า “CSR” กระแสของโลกในเรื่อง ซีเอสอาร์(CSR) นี้เริ่มเข้มข้นจริงจังมากขึ้นตั้งแต่ปี ค.ศ. 2000 OECD ซึ่งได้แก่องค์กรของประเทศร่ำรวยที่สุดของโลกได้ออกแนวปฏิบัติสำหรับบริษัทข้ามชาติ (Guidelines for MNE’s – revision 2000) ซึ่งเคยมีมาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1976 แล้วและมีการแก้ไขเล็กๆ น้อยๆ มาตลอด ในปี ค.ศ. 2000 มีการแก้ไขครั้งใหญ่โดยเอาเรื่อง CSR ใส่เข้าไปเต็มที่ (พระมหาสุทิตย์อาภากร (อบอุ่น), 2551)

โลกยุคธุรกิจสมัยใหม่ ซึ่งมีกำเนิดมาจากการปฏิวัติอุตสาหกรรม (Industrial Revolution) เริ่มต้นกลางศตวรรษที่ 18 ในยุโรปตะวันตก ทำให้เกิดการประกอบธุรกิจและมีธุรกิจเชิงทุนนิยม กระจายกระจายไปทั่วโลก และวิวัฒนาการจากสังคมยุคเกษตรกรรมมาเป็นสังคมอุตสาหกรรมโดยมีพื้นฐานจากการปฏิวัติวิทยาศาสตร์ ในคริสต์วรรษที่ 15 เป็นต้นมา มีการนำเครื่องจักรใหม่มาใช้แทนแรงงานคน มีพลังไอน้ำมาแทนการใช้แรงงานน้ำไหลที่ช่วยหมุนวงล้อให้เครื่องจักรทำงานทำให้เกิดการผลิตเครื่องจักร เพื่อผลผลิตทางธุรกิจที่พุ่งพรวดมากขึ้นนำไปสู่การอพยพเข้าเมืองกลายเป็นสังคมเมือง ทำให้เกิดปัญหาตามมา ธุรกิจประกอบการเพื่อเน้นผลกำไรเป็นหลักแต่คนงานต้องทำงานเพื่อเลี้ยงตัว ขาดความสมดุล เน้นผลกำไรตัวเลขการขยายตัวด้านธุรกิจยิ่งขึ้น เกิดการแข่งขันตลาดเสรีนิยมและแบ่งปันผลประโยชน์ที่พึงมีพึงได้ ทำให้เกิดภาวะเครียดกลายนำไปสู่การทำผิดทางสังคมจนกลายเป็นปัญหาสังคมตามมาและปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมกระทั่งมีการเรียกร้องให้องค์กรภาคธุรกิจรับผิดชอบต่อสังคม

แนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคมตามมุมมองหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาหรือหลักพุทธจิตวิทยา โดยเฉพาะในยุคดั้งเดิมและสมัยปัจจุบันพระพุทธศาสนาให้ความสนใจเรื่องความเข้าใจชีวิตและโลกอยู่แล้ว แนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคมนี้ น่าจะอยู่ในพระพุทธศาสนาเช่นเดียวกัน เนื่องจากในครั้งพุทธกาล และหลังพุทธกาล ผู้ประกอบการด้านเศรษฐกิจกลุ่มพ่อค้าถือว่ามีอิทธิพลมากต่อพระพุทธศาสนาในการอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาเองหรือในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยนำพระพุทธศาสนาไปยังสถานที่ต่างๆ จากถิ่นกำเนิดทำให้ทราบว่าแนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคมจึงมีความเป็นไปได้ทีเดียวโดยเฉพาะหลักคำสอนในเรื่องสังคหวัตถุ 4 ประการ โดยเน้นการเว้นขาดจากมิถฉนวนฉิชา

แนวโน้มความรับผิดชอบต่อสังคม (เอสอาร์)

แนวโน้มความรับผิดชอบต่อสังคม(เอสอาร์)เริ่มตั้งแต่มีกระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) เพื่อการพัฒนาในด้านต่างๆ เกิดเป็นห่วงโซ่อุปทาน เป็นการติดต่อสื่อสาร การ

ติดตาม และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูล รวมทั้งการค้าเสรี จึงต้องการให้มีการเปิดเผยข้อมูล การให้ความสำคัญกับสิทธิที่จับต้องไม่ได้ เช่น ชื่อเสียงและความน่าเชื่อถือ การบังคับใช้กฎหมายจากภาครัฐและรวมทั้งแนวคิดในเรื่องการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development, SD) กระแสที่ผลักดันให้เกิดความรับผิดชอบต่อสังคม (เอสอาร์SR)มีประเด็นต่อไปนี้

1.โลกาภิวัตน์ 2. การสื่อสารเป็นไปได้อย่างรวดเร็ว เกิดการรู้เขารู้เรา 3.บุคคลหรือองค์กรต่างๆทั่วโลกรู้ว่าแต่ละแห่งที่ (ใกล้หรือไกล) ทำกิจกรรมอะไรบ้าง 4.องค์กรเรียนรู้การทำงานและการแก้ไขปัญหาจากองค์กรอื่นๆ 5.ถูกจับตามองตลอดเวลา และ6.ข่าวสารที่แพร่กระจายอย่างรวดเร็ว องค์กรธุรกิจแผ่ขยายไปทั่วโลก ถ้าไม่มีหลักการควบคุมด้านมนุษยธรรม หรือมาตรฐานที่เท่าเทียมกัน จะเกิดกรณีอย่างบริษัทยักษ์ใหญ่แห่งหนึ่งไปผลิตสินค้าในประเทศยากจน กดราคาแรงงานให้ต่ำสุดขีด เพื่อมาขายในประเทศพัฒนาแล้วในราคาสูงลิบ ขาดจรรยาบรรณขององค์กรที่ดีในด้านสิทธิและสวัสดิการแรงงานเป็นต้น กลายเป็นห่วงโซ่อุปทาน(Supply chain)องค์กรต่างๆ ล้วนมีผู้ส่งมอบ (Suppliers) ของตน การนำหลักการด้าน ความรับผิดชอบต่อสังคม (เอสอาร์SR)ไปใช้กับผู้ส่งมอบเหล่านั้นด้วยจะทำให้มีการพัฒนาไปพร้อมๆ กันทั้งด้านเศรษฐกิจ และสังคมโลก รวมทั้งการเปิดเสรีการค้า และการปฏิรูปด้านกฎหมายต่างๆ

กระแสปัจจุบันโลกเปิดเสรีทางการค้า แต่ในแง่ของกฎหมาย กฎระเบียบข้อบังคับต่างๆ อาจยังไม่ครอบคลุม หรือเพียงพอที่จะคุ้มครองให้องค์กรธุรกิจดำเนินการอยู่ภายใต้จรรยาบรรณที่ดี ดังนั้นหากภาคธุรกิจ มีผู้นำที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม ก็จะเป็นตัวสร้างกระแส ความรับผิดชอบต่อสังคม (SR)ให้เกิดขึ้น อุดช่องโหว่ที่ฝ่ายรัฐบาลเข้าไปดูแลไม่ถึง โลกาภิวัตน์เป็นการเปลี่ยนแปลงที่ดี ทราบเท่าที่บริษัทดำเนินการด้วยความรับผิดชอบต่อ(องค์ทะเลลามะและลอเรนซ์ แวน เดน มิวเซนเบิร์ก, 2552:185) กระแสเรื่องสิ่งแวดล้อม และสังคม เป็นประเด็นปัญหาที่เป็นที่ยอมรับทั้งโลกที่ต้องร่วมกันรับผิดชอบต่อ จากการประชุมสุดยอดครั้งแรกที่เรโอเดจาเนโร (RIO Summit) ในปี พ.ศ. 2535 ที่นำประเด็นเรื่องสิ่งแวดล้อมให้อยู่ในกระแสสังคมโลกต่อมากระแสด้านสังคม ก็เพิ่มขึ้นเนื่องจากเกิดปัญหาสังคมทำให้เกิดแนวคิดเรื่อง Triple Bottom Line กล่าวคือ การบริหารจัดการที่ใส่ใจผลกำไร สิ่งแวดล้อม และสังคมไปพร้อมๆ กัน จากกระแสเรื่องสิ่งแวดล้อมและสังคมเป็นประเด็นร้อนบีบให้องค์กรธุรกิจต้องหันมาใส่ใจ แต่ก็ยังคงต้องรักษาผลกำไรขององค์กรไว้เป็นหลักดังนั้น ความรับผิดชอบต่อสังคม (SR)จึงเป็นทางออกที่ดีที่สุดที่จะประสานประโยชน์ทั้ง 3 เข้าด้วยกันได้ องค์กรธุรกิจหลายองค์กรที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกล จึงเริ่มหันมาทำความรับผิดชอบต่อสังคม (SR)กันอย่างพร้อมหน้า

การเปลี่ยนแปลงของบทบาทและหน้าที่ของรัฐ องค์กรเอกชนเริ่มเข้ามามีบทบาทหน้าที่แทนในกิจกรรมหรือการบริการที่รัฐเคยเป็นผู้ดำเนินการเอง ความคาดหวังของประชาคมและชุมชนประชาคมและชุมชนมีความคาดหวังที่จะได้รับทราบถึงสมรรถนะขององค์กรที่แสดงถึงความรับผิดชอบต่อชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่มีเพิ่มขึ้น อาจมีกฎหมายสามารถเข้าถึงข้อมูลผลการ

ดำเนินงานขององค์กร (Community right to know legislation) โดยจะเห็นว่าองค์กรต่างๆมีการทำ Annual sustainability report สอดคล้องกับที่ผู้นำของบริษัทเห็นประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก รัฐบาลเป็นอีกที่พึงของภาคธุรกิจ ทั้งสองฝ่ายควรร่วมมือกันอย่างสร้างสรรค์เพื่อก้าวไปให้ถึงจุดมุ่งหมาย นั่นคือการสร้างระบบตลาดเสรีที่มีความรับผิดชอบต่อสังคมและกำจัดระบบเศรษฐกิจที่ไร้ศีลธรรม (พระมหาสุทนต์อภากโร (อบอูน), 2551)

หลักการของความรับผิดชอบต่อสังคม(Principles of SR)

องค์กรทั้งหลายที่มีความรับผิดชอบต่อสังคมควรระลึกถึงหลักการเหล่านี้ คือรับผิดชอบต่อผลกระทบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม(Accountable) ในการดำเนินการกิจกรรมด้านธุรกิจต้องรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม (Accountable) โดยตระหนักต่อผลกระทบที่เกิดจากการตัดสินใจและการกระทำของตนทั้งที่ตั้งใจและไม่ตั้งใจยอมรับการถูกตรวจสอบและรับผิดชอบต่อผลการตรวจสอบ รวมทั้งสามารถที่จะตอบคำถามจากผู้อื่นที่เกี่ยวข้องได้โปร่งใสในการตัดสินใจและกิจการที่ดำเนินการ (Transparent) การเปิดเผยเกี่ยวกับนโยบาย การตัดสินใจ และการดำเนินการของตนอย่างชัดเจน เหมาะสม เพียงพอและเป็นจริงตามขอบเขตของกฎระเบียบ/กฎหมายมีคุณธรรม/จริยธรรม ในการดำเนินการ (Ethical Behavior) ความซื่อสัตย์ และความซื่อตรง กำหนดโครงสร้างเพื่อให้เกิดธรรมาภิบาล (Good governance)ลดการเกิดผลประโยชน์ทับซ้อนหรือการมีส่วนได้ส่วนเสีย

คำนึงถึงความสนใจของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย(Interests of Stakeholders)มีการชี้แจงผู้มีส่วนได้ส่วนเสียคำนึงถึงผลประโยชน์ของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องการปฏิบัติตามกฎหมาย (Rule of Law) ปฏิบัติตามกฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้อง มั่นใจว่าผู้ที่เกี่ยวข้อง (relationships) ปฏิบัติตามกรอบที่กฎหมายกำหนดด้วยให้ความสำคัญต่อสิทธิมนุษยชน (Human Rights) ดำเนินนโยบายและกิจการที่สอดคล้องกับปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Bill of Human Rights) และประกาศจากองค์กรระดับสากลเคารพอำนาจกำหนดและแนวปฏิบัติระหว่างประเทศ (International Norms) มาตรฐานระหว่างประเทศ (Norms) ข้อตกลง (Treaties) ที่เป็นที่ยอมรับ

แนวคิดพุทธจิตวิทยาต่อความรับผิดชอบต่อสังคม (CBS)

ตามแนวคิดหลักธรรมพระพุทธศาสนาหรือทางพุทธจิตวิทยานั้น การจะปฏิสัมพันธ์กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียนั้นมีหลักธรรมที่ควรตั้งไว้เป็นเบื้องต้น เป็นท่าที ทศนคติ คุณค่า แนวคิด (concepts) เน้นความเห็นชอบ (สัมมาทิฐิ) และความคิดชอบ (สัมมาสังกัปปะ) เป็นเบื้องต้นโดยมีการเข้าใจและยอมรับเช่นเดียวกับการทำแผนธุรกิจ หรืออาจเรียกว่ายุทธศาสตร์ เป็นส่วนท่าทีที่จะดำเนินการธุรกิจ ในส่วนแนวคิดการพัฒนาองค์กรธุรกิจให้มีการพัฒนาแข่งขันผลผลิตอย่างเดียวทำให้เกิดปัญหา แต่ในทางตรงกันข้ามก็เป็นการพัฒนา) ตรงกับหลักโอวาท 3 คือ การพัฒนาสิ่งที่ดีประโยชน์สุขให้ถึงพร้อม

(กุศลสัมปะทา) เป็นการพัฒนาแต่ในหลักหัวใจของพระพุทธศาสนา ที่เป็นนโยบายที่พระพุทธเจ้าประทานไว้ให้พุทธศาสนิกชน ตั้งแต่เริ่มต้นพุทธกาล เพียงพอหรือไม่ที่ภาคธุรกิจเพียงแค่ส่งเสริมการพัฒนาทำให้เกิดการผลิตสร้างธุรกิจทั้งหลายเจริญเติบโตแต่ขาดหลักการ ละ งด เว้น ซึ่งหลักทางพุทธจิตวิทยาเน้นเป็นข้อแรก การไม่ทำสิ่งที่เป็นอกุศลเป็นบาปทั้งปวง (สพฺพปาปสฺสอภฺย) นั้นหมายความว่า ภาคธุรกิจ ได้งดเว้นในส่วนที่เป็นผลกระทบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมมากนักน้อยเพียงใด

ในฐานะที่เป็นพุทธศาสนิกชน หรือเป็นอุบาสิกาอุบาสิกา ที่จะต้องเว้นจากการค้าขายหรือทำธุรกิจที่ ขัดต่อสัมมาอาชีวะ 5 ประการ (มิฉฉวนฉิชา) มีเว้นจากการค้าขายมนุษย์ เป็นต้น ซึ่งเป็นการส่งเสริมหลักสิทธิมนุษยชน บางองค์กรภาคธุรกิจก็ยังคงกระทำผิดตรงนี้ แต่ยังไม่ทำซีเอสอาร์เน้นไปที่พัฒนาสังคม คือการให้เงินบริจาค (ทาน) การเสริมภาพลักษณ์องค์กรภาคธุรกิจ ด้วยการโฆษณาที่มุ่งส่งเสริมสังคม (ปิยวาจา) เน้นบ่งบอกว่า องค์กรภาคธุรกิจเหล่านั้น ได้ปฏิบัติเฉพาะข้อ 2 การส่งเสริมหรือพัฒนาในทางที่ชอบเท่านั้น แต่ก็ยังไม่ได้ปฏิบัติตามข้อ 1 คือการละ เลิก งด เว้นจากการค้าขายที่ผิดศีลธรรมและกฎหมายหรือยังไม่เว้นจากอาชีพเหล่านั้นคำถามต่อไป แล้วการร่วมรับผิดชอบทางสังคมและสิ่งแวดล้อมจะยั่งยืนและมั่นคงหรือไม่ เพราะมุ่งเน้นเพียงข้อที่ 2 ข้อเดียวนี้อยู่ไม่ได้กล่าวถึงข้อที่ 3 ที่เน้นปัญญา มีเจตนาที่บริสุทธิ์ (สจิตตปริโยทปน) องค์กรภาคธุรกิจมีความบริสุทธิ์ใจหรือมีเจตนาที่ดีต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมมากนักน้อยเพียงไร

การจัดการทรัพยากรมนุษย์อย่างมีความรับผิดชอบต่อสังคมสุขภาพและความปลอดภัยในการทำงานของผู้ใช้แรงงานการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในองค์กรเน้นความโปร่งใสในการดำเนินกิจการ มีการจัดการกับ Supplier และหุ้นส่วนทางธุรกิจ (Partners) ที่รับผิดชอบต่อสังคม การดูแลผู้บริโภครวมถึงรับผิดชอบต่อชุมชนใกล้เคียง (Local Communities) ความรับผิดชอบต่อสังคมโดยรวมและการรับผิดชอบต่อโลก

1.แนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคมในพระพุทธศาสนาเดิม

แนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคมในพระพุทธศาสนาเดิมมีแนวคิดที่สำคัญ เช่น ธรรมจักรพระรัตนตรัย การก่อตั้งชุมชนสงฆ์ พุทธบริษัท 4 (ประชาสังคมแนวพุทธ) มีส่วนเกี่ยวข้องกับรับผิดชอบต่อสังคม ทั้งนี้มีหลักพุทธธรรมที่ประกอบด้วยพระธรรมและวินัย ที่เกี่ยวข้องกับสังคมด้วย เช่น ปฏิจจสมุปบาท กรรม เป็นต้น สมัยพุทธกาลสังคมในสมัยนั้นถือว่าเป็นสังคมเกษตรกรรม (agrarian society) เพราะคนส่วนมากประกอบอาชีพเกษตรกรรมและอาชีพที่เกี่ยวกับการใช้แรงงาน แม้มีกลุ่มคนเป็นจำนวนมากในสังคมสมัยนั้นตามสถานภาพ และมีหน้าที่แตกต่างกันตามสถานภาพทางสังคม แต่บุคคลที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจมากที่สุดและเป็นผู้มีหน้าที่ต่อภาคส่วนเศรษฐกิจที่ประกอบธุรกิจต่างๆ มีวรรณะแพทย์และวรรณะศูย์ทั้งนี้วรรณะพราหมณ์ที่ยังประกอบอาชีพอยู่ ทั้งนี้

ผู้ที่ประกอบธุรกิจจนมีความร่ำรวยและมั่งคั่งจนเป็นเศรษฐี มีปรากฏอยู่เป็นจำนวนส่วนหนึ่งและมีบทบาทกำหนดเศรษฐกิจของบ้านเมือง ทั้งนี้มีการประกอบอาชีพต่างๆ กัน

2. แนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคมในพระพุทธศาสนาสมัยใหม่

ด้านสภาพบริบททางเศรษฐกิจสังคม วัฒนธรรมและการเมืองการปกครองที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว รูปแบบแนวคิดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนานั้นจึงมีพัฒนาการเพื่อรับผิดชอบต่อสังคมในวงกว้างมากขึ้น จากที่พระพุทธศาสนาแบบดั้งเดิม (early Buddhism) มาสู่พระพุทธศาสนาแบบจารีตประเพณีนิยม (traditionalist Buddhism) ที่ประกอบด้วยพระพุทธศาสนากระแสหลัก 3 นิกาย คือ เถรวาท มหายานและวัชรยาน กระทั่งมีพัฒนาการมาสู่ยุคสมัยใหม่ เรียกว่า พระพุทธศาสนาแนวใหม่ (neo or new Buddhism) หรือพระพุทธศาสนาสมัยใหม่ (modernist Buddhism) ที่เน้นการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมหรือหลักพุทธจิตวิทยาและแนวคิดทางพุทธศาสนาในมิติด้านอื่นๆ มากขึ้นกับแนวคิดสมัยใหม่และบริบทสมัยใหม่

พระพุทธศาสนาสมัยใหม่ (modern Buddhism) เป็นปรากฏการณ์พระพุทธศาสนาที่เกิดขึ้นในท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงทางบริบทสังคมสมัยใหม่ ที่มาจากความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง และวิถีคิดทางวิทยาศาสตร์ พระพุทธศาสนาสมัยใหม่ประกอบด้วยหลายกลุ่มที่เป็นแนวคิดสมัยใหม่หรือกระบวนทัศน์ใหม่ๆ เช่น พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม (Socially Engaged Buddhism) พระพุทธศาสนากับการตีความใหม่ (reinterpretation) พระพุทธศาสนากับรูปแบบการปฏิบัติกรรมฐาน (meditation) พระพุทธศาสนากับประเด็นทางวิชาการ (academics) พระพุทธศาสนากับประเด็นการเมือง สังคม เศรษฐกิจ (politics, society & economy) พระพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี (sciences & technology) พระพุทธศาสนากับเพศวิถี (feminism or gender ways) โดยเฉพาะกลุ่มพระพุทธศาสนากับการตีความใหม่เพื่อสอดคล้องกับบริบททางสังคมดังกล่าวมาจากนักคิดคนสำคัญทางพระพุทธศาสนาซึ่งถือว่าการนำหลักพุทธธรรมมาตีความใหม่เพื่อสอดคล้องกับบริบทสมัยใหม่ที่ต้องการแนวคิดใหม่ ด้วยมุมมองและการนำเสนอใหม่ แต่ทั้งนี้ไม่ได้ทิ้งหลักการเดิมแต่อย่างใด มีแนวคิดที่สำคัญต่อแนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคม เช่น “ธรรมิกสังคัม” ของท่านพุทธทาสภิกขุ แนวคิด “อินเตอร์บียิง (interbeing)” ของท่านติช นัท ฮันห์ ภิกษุชาวเวียดนาม ผู้ริเริ่มสร้างวาทกรรมพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม (socially engaged Buddhism) ยังมีแนวคิดของนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา คือ “แนวคิดเจตนารมณ์ทางสังคมของศีลวินัย” ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) และ “ความรับผิดชอบต่อสากล (universal responsibility)” ขององค์ทะไลลามะผู้นำจิตวิญญาณและรัฐบาลพลัดถิ่นของทิเบต เป็นต้น

การให้ความสำคัญต่อประเด็นความรับผิดชอบต่อสังคม (CSR) ทุกภาคประชาสังคมชาติและโลกจะต้องมีในทุกระดับสอดคล้องกับป.อ. ปยุตฺโตกล่าวว่าในมุมมองของชาวพุทธ ธุรกิจควรเป็นหนทางไปสู่ชีวิตที่ดีกว่าอุดมสังคัมกว่าการผลิตการบริโภคและกิจกรรมทางเศรษฐกิจอื่น ๆ ไม่ใช่

จุดมุ่งหมายแต่เป็นหนทางที่จะนำไปสู่การพัฒนาเพื่อสร้างคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของผู้คนในสังคมและสภาวะแวดล้อม

หลักการ CSR ต่อการรับผิดชอบต่อสังคมแนวพุทธจิตวิทยา

หลักพุทธธรรมหรือพุทธจิตวิทยาที่เกี่ยวข้องโดยตรงในฐานะเป็นองค์กรทางสังคมตามแนวคิดหลักพุทธจิตวิทยานั้น มองว่าองค์กรมีองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องเป็นความร่วมมือกันมีการจัดตั้ง การคงไว้และการพัฒนา มองทุกองค์กรและสังคมเป็นมิตร องค์กรต้องมีประโยชน์สุขเพื่อตนและผู้อื่น เป็นจุดหมายเดียวกันเป็นที่ตั้ง (อุภยตถ) แม้จะได้รับประโยชน์จากสังคมหรือคนอื่น แต่ต้องเอาสิ่งที่เป็นประโยชน์ไม่ให้เกิดพร่อง พุทธจิตวิทยามองมนุษย์โดยองค์รวมไม่ได้แยกย่อยที่มองเพียงมนุษย์เป็นบุคคลเป็นสัตว์สังคมเป็นสัตว์เศรษฐกิจหรือสัตว์การเมืองที่เป็นสมาชิกของสังคมเท่านั้น หากแต่ว่าทุกภาคส่วนสัมพันธ์ถึงกัน (อิทปปัจจยตา และปฏิจจสมุพบาท) โดยมีได้แยกขาดจากกันเด็ดขาด เพราะพฤติกรรมทุกอย่างสัมพันธ์กันกับสังคมและชีวิตปัจเจกบุคคลในแง่ชีวิตหน่วยหนึ่ง แต่ต้องพึงพาอาศัยสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรมและการเมือง การเข้าใจสังคมจึงเป็นสิ่งสำคัญ

การบูรณาการหลักซีเอสอาร์กับหลักพุทธจิตวิทยา

สำหรับเครื่องมือในการดำเนินกิจกรรมที่ส่งผลต่อความรับผิดชอบต่อสังคมนั้น (Corporate Social Responsibility) สำหรับองค์กรที่เห็นความสำคัญของซีเอสอาร์ และต้องการดำเนินกิจกรรมซีเอสอาร์อย่างสัมฤทธิ์ผล ที่มีการกล่าวถึงกันมากในขณะนี้ คือ เรื่องของการพัฒนาวิธีการหรือตัวแบบ (Model) ในการดำเนินกิจกรรมซีเอสอาร์ขององค์กร หลักอันเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวบุคคล รวมถึง พลเมืองบริษัท (Corporate Citizen) ให้อยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างปกติสุข สามารถใช้เป็นตัวแบบหรือวิธีการในการดำเนินกิจกรรมซีเอสอาร์ขององค์กรประกอบด้วย (สังคหวัตถุ 4 ประการ) ที่แนวคิดทางพุทธจิตวิทยา คือมีความเสียสละวัตถุสิ่งของ การพูดที่เป็นประโยชน์ การทำประโยชน์ การเสมอดันเสมอปลาย เป็นเครื่องมือสำคัญยิ่งที่จะทำให้เข้าใจลักษณะรูปแบบการดำเนินการอย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น

1. การให้หรือการแบ่งปัน การบริจาคในสิ่งที่ควรให้แก่ผู้ยากไร้หรือแก่ผู้ที่ยากแคลนกว่า ทั้งในรูปของวัตถุสิ่งของ (Corporate Philanthropy) เช่น การนำสิ่งของเครื่องใช้ไปแจกจ่ายแก่ผู้ประสบภัยต่างๆตามวาระโอกาสต่างๆ การทำบุญตามหลักศาสนาที่ตนเองนับถือ การให้โอกาสทางธุรกิจ การแบ่งปันตลาด หรือการให้อภัยตลอดจนการให้ความรู้ คำแนะนำต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ เรียกว่า **ทาน**

2. คำพูดจะเป็นนาย เมื่อพูดออกไป การสื่อสารเป็นสิ่งจำเป็นและเป็นสิ่งที่เป็นคุณประโยชน์ สิ่งที่เป็นสาระข้อเท็จจริง ประกอบด้วยเหตุผลและความจริงใจ โดยไม่ก่อให้เกิดความเข้าใจผิด (Corporate Communication) เช่น การให้ข้อมูลผลิตภัณฑ์ที่ถูกต้องครบถ้วนแก่ผู้บริโภค

การไม่โฆษณาประชาสัมพันธ์คุณลักษณะของสินค้าเกินจริง หรือการไม่หลอกลวงมอมเมาประชาชน เรียกว่า **ปียวาจา**

3. จิตอาสาคือการเสียสละแรงงาน แรงใจและเวลา แม้กระทั่งแรงทุนทรัพย์ที่ตนเองมีเพื่อ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ (Community Volunteering) เช่น การเข้าร่วมเป็นอาสาสมัครช่วยเหลือสังคมในโอกาสต่างๆ การระแวงระวังในการดำเนินงานที่อาจส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมที่เป็นไปโดยสมัครใจเป็นการแสดงออกถึงความรับผิดชอบต่อสังคมในรูปแบบหนึ่ง เรียกว่า **อัตถจริยา**

4. การปฏิบัติอย่างเท่าเทียมและยุติธรรมแก่ทุกๆคน ซึ่งเป็นหนึ่งในหลักการกำกับดูแลกิจการที่ดี (Good Corporate Governance) ไม่ถือว่าองค์กรนั้นตนเป็นใหญ่ เอาใจใส่ในความสุขทุกข์ของผู้มีส่วนได้เสียอื่นๆ และร่วมแก้ไขโดยไม่เลือกปฏิบัติ (Equitable Treatment) การมีส่วนร่วม (Participation) ขององค์กรในการดูแลสังคมอย่างสม่ำเสมอ เช่น การดูแลสิทธิประโยชน์ของผู้ถือหุ้นรายใหญ่รายย่อยอย่างเสมอภาคการบริการลูกค้าอย่างเสมอต้นเสมอปลายโดยไม่เลือกกว่าเป็นรายใหญ่หรือรายย่อย การทำหน้าที่ในการเสียภาษีอากรให้รัฐอย่างตรงไปตรงมา เรียกว่า **สมานัตตตา**

คุณธรรมหรือรูปแบบสังคหวัตถุ ทั้ง 4 ประการนี้ พิสูจน์ให้เห็นว่า สามารถนำมาอธิบายและพัฒนาเป็นวิธีการในการส่งเสริมและดำเนินกิจกรรมให้เกิดความรับผิดชอบต่อสังคมได้

กระบวนการทำซีเอสอาร์แนวพุทธจิตวิทยา

สำหรับการดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการแสวงหาทรัพย์มาเพื่อองค์กรบริษัทของตน และในการที่จะใช้จ่ายออกไป ซึ่งแนวคิดนี้มีอยู่ในทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับการจัดการทรัพย์หรือกระบวนการที่นับเนื่องด้วยทรัพย์อย่างเป็นรูปธรรมและมีแบบแผนขั้นตอนซึ่งมีคล้ายกันในหลักการปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกเพียงแตกต่างกันรายละเอียดของซีเอสอาร์ นี้เป็นส่วนที่เกี่ยวกับการเสียสละ ซึ่งเป็นเพียงรูปแบบที่ 1 (ทาน) เท่านั้น ซึ่งสอดคล้องกับพุทธพจน์ที่ว่ากินคนเดียวยอมไม่ได้รับความสุขหมายความว่าเมื่อได้แสวงหาเกิดเป็นผลกำไรแล้วต้องจัดสรรให้พอเหมาะและใช้สอยให้ถูกต้องเพื่อเกิดประโยชน์สุข เป็นการใช้อย่างเป็นระบบด้วยการใช้กำไรนั้นทำความดีเป็นการรู้เท่าทัน ในการจัดการทรัพย์ ถือเป็นกำลังทรัพย์เงินทองที่จะดำเนินการ สามารถแบ่งได้ 3 ขั้นตอนคือ

ขั้นตอนที่ 1 ขั้นแสวงหาหรือดำเนินธุรกิจ บริษัทได้ดำเนินธุรกิจแสวงหานี้สอดคล้องกับหลักทฤษฎีธัมมิกัตถะประโยชน์ ที่เน้นกระบวนการหาทรัพย์ประกอบการด้วยการขยันหา เพียรรักษา บำรุงเลี้ยงชีพแต่พอเหมาะและคบกับกัลยาณมิตร (ที.สี. (บาลี), 23/144/289).

ขั้นตอนที่ 2 ขั้นจัดการทรัพย์ที่ได้มาเป็นกำไรบริษัทธุรกิจจัดการทรัพย์ที่หามาได้ออกเป็น 4 ส่วนหลักๆ คือ

1. รับผิดชอบต่อสังคมให้แก่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียใช้จ่ายเลี้ยงบริษัทเลี้ยงคนที่ควรบำรุงและทำประโยชน์ทำบุญ

2. จัดเก็บไว้เป็นทุน 2ส่วนใช้ลงทุนประกอบการงาน

3. อีก1ส่วนเก็บไว้ใช้ในคราวจำเป็น นี้ถือว่าเป็นหลักการแบ่งทรัพย์สินโดยจัดสรรเป็น4 ส่วน (โศควิภาค) (ช.ธ.อ. (บาลี), 11/197/202).

ขั้นตอนที่ 3 ใช้สอย 3 ชั้นใช้สอยผู้ที่จะทำและเวลา สถานที่ทำ หลังจากได้ทรัพย์สินมาโดยชอบธรรมถูกต้องตามกฎหมาย ศีลธรรม เป็นการแสวงหาโภคทรัพย์โดยชอบธรรมไม่ทำรุนแรงข่มขู่และจัดสรรแล้วบริษัทธุรกิจใช้สอยด้วยการคำนึงถึงหลักการใช้ได้มาแล้วเลี้ยงผู้มีส่วนได้ส่วนเสียใกล้เคียงและสังคมรอบข้างให้เป็นสุขแจกจ่ายแบ่งปันและใช้ทำกรรมดีอีกทั้งไม่สยบมัวเมาไม่หมกมุ่นบริโภคโภคะเหล่านั้นอย่างรู้เท่าทันเห็นโทษมีปัญญาทำตนให้เป็นอิสระหลุดพ้นเป็นนายนับพระพุทเจ้าทรงสรรเสริญว่าเป็นผู้เลิศประเสริฐสูงสุดบรรดา 10 จำพวก (อง.ทสก. (ไทย), 24/91/188). ด้วยการทำประโยชน์ที่ควรถือเอาจากโภคทรัพย์ หรือเหตุผลที่อริยสาวกควรยึดถือ ในการที่จะมีหรือครอบครองโภคทรัพย์ อริยสาวกแสวงหาโภคทรัพย์มาได้ ด้วยความขยันหมั่นเพียรของตนและโดยทางสุจริตชอบธรรมแล้ว

ตามหลักพุทธจิตวิทยานั้น การเข้าใจแนวคิดและหลักพุทธธรรมที่เป็นประโยชน์ต่อการรับผิดชอบสังคมซึ่งปรากฏอยู่ในพระพุทศาสนาตั้งเดิม(early Buddhism)ที่เป็นหลักการใหญ่ คือธรรมะและวินัยที่พระพุทเจ้าทรงแสดงไว้และทรงบัญญัติไว้ หลักการดังกล่าวโดยเฉพาะหลักธรรมะมีทั้งหลักมัชฌมธรรมและหลักมัชฌิมาปฏิปทาที่เกี่ยวข้องโดยตรงและโดยอ้อมในประเด็นของซีเอสอาร์ ซึ่งสามารถแบ่งเป็นระดับพฤติกรรมหรือกิจกรรมภายนอก ระดับความคิด และระดับมุมมองความเห็น โดยเฉพาะหลักสัมมาทิฐิที่เป็นโลกิยะ พุทธจิตวิทยาถือว่ามีส่วนสำคัญต่อการดำเนินชีวิต ดังที่ปรากฏในพระไตรปิฎกกระบุถึงเรื่องเล่าเกี่ยวกับเศรษฐีที่ทำซีเอสอาร์ด้วยการประกอบกิจการที่ปราศจากโทษไม่ค้าขายผิดศีลธรรม (มิจฉวนนิชชา) จนร่ำรวย กลายเป็นบุคคลสำคัญของบ้านเมืองในยุคนั้นนี้ถือว่าเป็นระดับกิจกรรมในการงดเว้นส่วนกิจกรรมที่เป็นการส่งเสริมการทำซีเอสอาร์ปรากฏว่าในครั้งพุทกาล เศรษฐีทั้งหลายได้มีการประกอบจัดตั้งโรงงาน แก่ยาก วนพิศ หรือแม่แต่ถวายเป็นสังฆทานแก่ภิกษุสงฆ์ที่มาจากทิศทั้งสี่ ก็นับเป็นการได้ทำกิจกรรมเพื่อสังคมด้วยการตอบแทนต่อสังคมด้วยการให้กลับคืนแก่สังคม

กระบวนการสร้างความรับผิดชอบต่อสังคม

การประยุกต์ใช้ความรับผิดชอบต่อสังคมเป็นรูปธรรมเพื่อให้เห็นหลักเกณฑ์หรือรูปแบบการประยุกต์ใช้ในส่วนรายละเอียดขึ้นอยู่กับบริบทต่างๆ ด้วย เนื่องจากความรับผิดชอบต่อสังคมเป็นหลักการองค์รวมระหว่างกรุณาธรรม ไม่เบียดเบียน ไม่ใช้ความรุนแรง เน้นความรัก ไม่พยายาทต่อกันกับปัญญา ความสมเหตุสมผล รวมทั้งแนวความคิดพึ่งพาอาศัยกัน และสมดุสภาพเป็นลักษณะภายใน (inner quality) สามารถผสานกับวิธีการภายนอก (outer quality) ที่เป็นรูปแบบซึ่งในที่นี้มีสังคห

วัตถุ(ขุ.ขุ (ไทย), 21/32/51). เป็นโมเดลเบื้องต้นต่อการแสดงออกผู้วิจัยแยกประเด็นวิธีการที่จะ
รองรับความรู้ที่กระทบต่อของภาคธุรกิจ ไว้ เป็น 4 ประเด็นหลัก คือ

1. กระบวนการด้วยการเสี่ยสละหรือการให้ (ทาน)

การเสี่ยสละหรือการให้ถือว่าเป็นรูปธรรมเบื้องต้นที่สามารถมองเห็นและจับต้องได้ การให้
ที่เห็นแก่ประโยชน์ผู้อื่นจำเป็นต้องละทิ้งความตระหนี่ เกี่ยวกับการบรรเทาความยากไร้ของอีกฝ่าย
และไม่เกี่ยวกับการได้อะไรตอบแทน ถ้าแสวงหาผลประโยชน์ให้ตัวเองจากความใจบุญสุนทานใน
อนาคตเหมือนการกัณฑ์พร้อมผลประโยชน์ เสี่ยสละให้แก่ผู้อื่น แทนมองผลกรรมที่น่าปรารถนา จริงๆ
จะเพิ่มพูนแก่ผู้ให้ การปฏิบัติในเรื่องความใจกว้างจำเป็นต้องพัฒนาความตั้งใจที่จะสละสิ่งที่
ครอบครองอยู่ทั้งหมด การให้มียอยู่ 3 ระดับ คือ

ระดับที่ 1 การสละวัตถุสิ่งของเช่น เงิน เสื้อผ้า ยารักษาโรคและอาหาร แก่คนยากจนและ
คนป่วย รวมทั้งการให้การศึกษา และอุปกรณ์การดูแลสุขภาพ

ระดับที่ 2 การให้คำสอนที่กระจ่างเกี่ยวกับการปฏิบัติทางจิต เช่นเดียวกับชนิดการเลี้ยง
ชีพทางโลกที่เหมาะสม เช่น ในการปฏิบัติทางการแพทย์ และการให้กำลังใจเพื่อปฏิบัติทางศีลธรรม

ระดับที่ 3 การบรรเทาความหวาดกลัวจากเหตุการณ์ที่เต็มไปด้วยความหวาดกลัวด้วย
วิธีการปกป้องสรรพสัตว์จร รัฐบาลที่ไม่เป็นธรรม สัตว์ร้าย น้ำท่วม ไฟ และอื่นๆ นี้รวมทั้งการปกป้อง
สัตว์แม้แต่การช่วยแมลงจากหล่ม(Dalai Lama, แปลโดย กฤตศรี สามะพิ, 2005: 207-08)

ในเรื่องความกรุณา การพึ่งพาอาศัยกันและกัน ทุกภาคส่วนในสังคมไม่สามารถแยกตัวอยู่
เพียงลำพังคนเดียวได้ต้องมีการให้อย่างน้อยต้องระลึกเสมอว่า มีคนที่เคยให้เราในอดีตนี้เป็นประเด็น
สำคัญในส่วนการให้มีความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรธุรกิจสอดคล้องกับองค์ทะเลลามะได้ให้
คำแนะนำในการใช้ทรัพย์สินสมบัติโดยเฉพาะการให้ควรเน้นที่การให้หรือบริจาคโดยเงินทุนทรัพย์สินเป็นไป
เพื่อการศึกษาจึงเป็นวิธีที่ดีที่สุด เพราะอนาคตของโลกอยู่ในมือของเด็กๆ ยิ่งถ้าต้องการสังคมที่มีกรุณา
ธรรมและยุติธรรม จำเป็นที่จะต้องให้การศึกษาแก่เด็กให้มีความรับผิดชอบต่อสังคมที่ใสใจ (ผู้อื่น)(Dalai
Lama, แปลโดย กฤตศรี สามะพิ, 1999) สามารถที่จะให้แก่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยเฉพาะการให้
การศึกษาดังกล่าวเป็นสิ่งที่ยั่งยืน

2. กระบวนการด้วยการแสดงคำพูดสื่อสารที่นำประโยชน์และไพเราะ(ปิยวาจา)

ในการแก้ไขปัญหาที่แสดงความรับผิดชอบต่อสังคมที่มีพื้นฐานมาจากกรุณาธรรมและ
ความไม่เบียดเบียน (อหิสาธรรม) ต้องดำเนินการด้วยการพยายามเจรจา การพูดคุย การใช้ภาษาใน
การสื่อความซึ่งหมายถึงการประนีประนอม ยอมรับฟังทรรศนะของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและเคารพใน
สิทธิของผู้อื่นด้วยจิตวิญญาณของการรวมขอมกัน เพราะไม่มีใครเป็นผู้ชนะร้อยเปอร์เซ็นต์และไม่มี
ใครเป็นผู้แพ้อยู่ร้อยเปอร์เซ็นต์ นี้เป็นแนวทางปฏิบัติที่จะเป็นไปได้มากที่สุด มีเหตุผล 2 ประการ คือ

1) มโนทัศน์เรื่อง “เรา” และ “เขา” กำลังจะหมดสมัยนิยม เพราะความสนใจของเรามีอยู่เป็นเอกเทศจากผู้อื่นจึงมีผู้ชนะและแพ้โดยเด็ดขาดสิ้นเชิง

2) แนวคิดเรื่องการพึ่งพาอาศัยกันและกัน ผลประโยชน์ของเราและผู้อื่นเกี่ยวเนื่องกันอยู่ จึงเป็นไปได้ที่จะมีผู้ได้รับชัยชนะร้อยเปอร์เซ็นต์ ย่อมแบ่งครึ่งต่อครึ่ง หรือบางทีอาจจะเป็นสัดส่วน 60-40 การสานเสวนากัน (dialogue) ย่อมเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ เพราะท่าทีดังกล่าวเป็นแนวทาง “สายกลาง” พระองค์ทรงเน้นว่า ไม่เบียดเบียนกัน ไม่ใช้ความรุนแรง (อหิงสาธรรม) หมายความว่า เราสามารถที่จะมีทรศนะร่วมกัน มีความรู้สึก มีสิทธิร่วมกัน และในลักษณะนี้ ก็จะแก้ปัญหาได้นี่เป็นลักษณะของคุณสมบัติหรือวิธีการแก้ปัญหาเบื้องต้นที่ควรต้องมีและมีแต่ นำความเจริญหรือความสำเร็จมาให้ฝ่ายเดียว ดังที่องค์ทะไลลามะทรงเน้นเสมอถึงการสานเสวนาเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญมากในการเสริมสร้างความเข้าใจกันและเกิดความสมานฉันท์(ราชินี เมทโรตระ, แพลโดย กฤตศรี สามะพิ, 2549) และลักษณะดังกล่าวนี้สอดคล้องกับหลักให้ระลึกถึงกัน (สาราณียธรรม: ข้อเมตตาวชิกรรม) หรือเกณฑ์ในการตรัสวาจาของพระพุทธเจ้าในส่วนของเถรวาท (ขุ.สุ.(ไทย), 13/68/87-8). ต้องตระหนักถึงการให้การสื่อสารที่เป็นจริง เป็นประโยชน์เป็นที่รักชอบใจ ไพบเราะ

3. กระบวนการด้วยการลงแรงทำประโยชน์(อัตถจริยา)

การแสดงความรักดีต่อสังคมไม่ใช่เพียงการให้เสียสละวัตถุให้ความคิดและคำพูดที่ดีเท่านั้น หากแต่ลงมือกระทำด้วยการเสียสละแรงกายกระตือรือร้นช่วยเหลือในกิจการต่างๆ ปรากฏให้เห็นอยู่พร้อมหน้าหรือสัมผัสตัวตนที่แท้จริง แม้ไม่มีมาตรฐานเฉพาะในประเด็นที่การปรับปรุงพฤติกรรมด้วยการทำประโยชน์ ด้วยการนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันและมีความรู้สึกรับผิดชอบต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยเฉพาะด้านร่างกาย การทำประโยชน์ตนและผู้อื่นพร้อมกันนี้สอดคล้องกับพระสูตรในอังคุตตรนิกายที่กล่าวถึงประเภทบุคคล 4 ประเภท โดยเฉพาะประเภทที่ 4 บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลตนเองและปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลผู้อื่น ไม่ว่าจะอาชีพหรือทำอะไร การกระทำที่เป็นประโยชน์นับเป็นสิ่งสำคัญ ประเด็นนี้ยกตัวอย่างคนที่เดินผ่านเห็นท่อน้ำหยดลงจะต้องปิด เห็นไฟเปิดที่ไม่จำเป็นก็ปิด จะต้องแสดงความเคารพเหมือนอย่างหวังให้คนอื่นทำกับตน ลักษณะนี้แนบเป็นการกระทำที่เอื้อประโยชน์ต่อตนและผู้อื่น

4. กระบวนการด้วยการร่วมเผชิญและแก้ปัญหา(สมานัตตตา)

การพัฒนาความรู้สึกร่วมนี้มาจากการร่วมเผชิญและแก้ปัญหา หรือร่วมสุขร่วมทุกข์เสมอ กัน องค์ภคกรภาคธุรกิจไม่เรียนรู้ที่จะทำเพียงเพื่อบริษัทของตนเองเท่านั้นหรือสังคมใกล้ ควรทำเพื่อประโยชน์สุขเพื่อสังคมไกลด้วยแม้แต่คู่แข่งทางธุรกิจทั้งหมด การร่วมสุขร่วมทุกข์นี้เป็นการอยู่ข้างเคียงผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หรือ ลูกค้า ประชาชน และอยู่กับคนที่ทุกข์ยากพร้อมทั้งสิ่งแวดล้อม เน้นให้มีกรุณธรรม นั่นคือความปรารถนาให้พ้นทุกข์ แต่การที่พระองค์ทรงทำตนเสมอเป็นการเชื่อมพระองค์กับผู้ที่พระองค์จะให้ช่วยเหลือนั้นเป็นการร่วมมีตนเสมอ (สมานัตตตา) เพราะมีแรงจูงใจที่ดี (เจตนาดี

หรือธรรมฉันทะ) สามารถช่วยมนุษยชาติได้แต่ถ้าปราศจากแรงจูงใจที่ดีก็ไม่สามารถช่วยได้ ความคิดประกอบด้วยการกระทำ เป็นสิ่งสำคัญต่อมวลมนุษยชาติ

บทสรุป

แนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคม ตามหลักพุทธจิตวิทยา ทำให้ทราบว่าแนวคิดและหลักพุทธธรรมหรือพุทธจิตวิทยาที่เป็นประโยชน์ต่อการรับผิดชอบต่อสังคมซึ่งปรากฏอยู่ในพระพุทธานุชาตังเดิม (early Buddhism) ที่เป็นหลักการใหญ่ คือ ธรรมะและวินัย ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้และทรงบัญญัติไว้ หลักการดังกล่าวโดยเฉพาะหลักธรรมะมีทั้งหลักมัชฌิมาธรรม และหลักมัชฌิมาปฏิบัติที่เกี่ยวข้องโดยตรงและโดยอ้อมในประเด็นของซีเอสอาร์ ซึ่งสามารถแบ่งเป็นระดับพฤติกรรมหรือกิจกรรมภายนอก ระดับความคิด และระดับมุมมองความเห็นโดยเฉพาะหลักสัมมาทิฐิที่เป็นโลกียะพุทธจิตวิทยาถือว่ามีส่วนสำคัญต่อการดำเนินชีวิต ดังที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ระบุถึงเรื่องเล่าเกี่ยวกับเศรษฐีที่ทำซีเอสอาร์ด้วยการประกอบกิจการที่ปราศจากโทษไม่ค้าขายผิดศีลธรรม (มิฉฉา วณิชา) จนร่ำรวย กลายเป็นบุคคลสำคัญของบ้านเมืองในยุคนั้นถือว่าเป็นระดับกิจกรรมในการงดเว้นส่วนกิจกรรมที่เป็นการส่งเสริมการทำซีเอสอาร์ปรากฏว่าในครั้งพุทธกาล เศรษฐีทั้งหลายได้มีการประกอบจัดตั้งโรงงาน แก่ยาก วนิพก หรือแม้แต่ถวายเป็นสังฆทานแก่ภิกษุสงฆ์ที่มาจากทิศทั้งสี่ นับเป็นการได้ทำกิจกรรมเพื่อสังคมด้วยการตอบแทนต่อสังคมด้วยการให้กลับคืนแก่สังคม

แนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคมตามหลักการสากล มีปรากฏเป็นหลักการมาไม่นาน ในเวลาต่อมาเมื่ออิทธิพลมาจากปัจจัยทางด้านภายนอกที่เรียกว่า โลกาภิวัตน์ (Globalization) อันเนื่องจากการสื่อสารเป็นไปอย่างรวดเร็ว เกิดการรู้เขารู้เรา บุคคลหรือองค์กรต่างๆทั่วโลกที่แต่ละแห่งที่ทำกิจกรรมอะไรบ้าง องค์กรเรียนรู้การทำงานและการแก้ไขปัญหาจากองค์กรอื่นๆ ถูกจับตามองตลอดเวลา และข่าวสารที่แพร่กระจายอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะกระแสการใส่ใจเรื่องสิ่งแวดล้อมและสังคม เป็นประเด็นปัญหาที่เป็นที่ยอมรับทั้งโลกที่ต้องร่วมกันรับผิดชอบต่อ นับจากการประชุมสุดยอดครั้งแรกที่เรโอเดจาเนโร (RIO Summit) ในปี พ.ศ. 2535 ที่นำประเด็นเรื่องสิ่งแวดล้อมให้อยู่ในกระแสสังคมโลก ต่อมากระแสด้านสังคม ก็เพิ่มขึ้นเนื่องจากเกิดปัญหาสังคมเพิ่มขึ้นมากมาย ทำให้เกิดแนวคิดเรื่อง Triple Bottom Line เป็นการบริหารจัดการที่ใส่ใจผลกำไร สิ่งแวดล้อมและสังคมไปพร้อมๆ กัน แนวคิดซีเอสอาร์ (CSR) แม้มีมานานแล้วโดยแฝงอยู่ในกฎระเบียบทางการค้าต่างๆ อาทิ การปกป้องและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

พระพุทธศาสนาให้มุมมองการแสดงความคิดเห็นไม่ใช่หยุดอยู่เพียงแค่ระดับทิฐิหรือมุมมองหรือความเห็นเท่านั้น แต่ยังรวมระดับสมาธิหรือความคิดคือการแสดงความกรุณาเมตตาและมุทิตาต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และระดับพฤติกรรมหรือกิจกรรมภายนอกที่แสดงออกทางการกระทำ (กัมมันตะ) คำพูด (วาจา) และการเลี้ยงชีพ (อาชีวะ) และการงดเว้นจากอกุศลกิจกรรมทั้งปวง

โดยเฉพาะกิจกรรมด้านการค้าขายที่ผิดศีลธรรม 5 ประการมีการค้าขายคนเป็นต้น นับว่า เป็นกระบวนการรับผิดชอบตลอดสายไม่หยุดอยู่เพียงอย่างเดียวหนึ่ง

เอกสารอ้างอิง

- ทะเลลามะและลอเรนซ์ แวน เดน มิวเซนเบิร์ก. (2552). **วิถีแห่งผู้นำ (The Leader's Way)**, แปลโดยศมณ สุวรรณรัตน์. กรุงเทพฯ: เนชั่นบุคส์.
- พระธรรมปิฎก. (ป.อ. ปยุตโต). (2543). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพฯ: บริษัทสื่อตะวันจำกัด.
- _____. (2549). **เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ**. พิมพ์ครั้งที่10. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก จำกัด.
- _____. (2543). **พุทธธรรม**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2543). **เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สุขภาพใจ.
- พระมหาสุทิตย์อากาศโร (อบอุ้น). (2551). "CSR : บทบาทและความสัมพันธ์กับองค์กรพระพุทธศาสนา", ในรวมบทความทางวิชาการทางพระพุทธศาสนากับจริยศาสตร์. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535). **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก 2500**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2532). **อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาอรรถกถา**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2539). **ฎีกาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาฎีกา**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- Dalai Lama. (1977). **Universal Responsibility and The Good Heart**. Dharamsala: Library of Tibetan Works and Archives.
- _____. (1995). **The World of Tibetan Buddhism**. trans.&ed by Dr. ThuptenJinpa. Boston: Wisdom Publications.
- _____. (1995). **Universal Responsibility and The Good Heart**. Dharamsala: Library of Tibetan Work & Archives.